

MAJK DAUNI

**ISTARSKO
ZLATO**

Preveo
Nikola Pajvančić

■ Laguna ■

Naslov originala

Michael Downey

ISTRIA GOLD

ISTRIA GOLD © 2022 Mike Downey

Translation copyright © 2024 za srpsko izdanje, LAGUNA

Marijani

„Aktivizam je stanarina koju plaćam zato što živim na planeti.“

Alis Voker

„Pitali ste naučnike šta je ova gomoljika, i posle dve hiljade godina rasprava, naučnici su odgovorili isto kao prvog dana: „Ne znamo.“ Pitali ste sam tartuf i tartuf vam je odgovorio: „Pojedite me i divite se Bogu.“ Ispričati priču o tartufu jeste ispričati priču o svetskoj civilizaciji.“

Aleksandar Dima

„Blago koje, verujete, nije vredno naporne potrage, samo je i jedino stvarno blago za kojim čitavog života čeznete. Blistavo blago za kojim tragate noću i danju zakopano je s druge strane onog brda tamo.“

B. Traven

„U gladijatorskim borbama, kao i kod ljudi iz najnižih i najsiromašnijih slojeva, navikli smo da nam se ne sviđaju oni strašljivi i pokorni, koji mole za život, već želimo da spasemo hrabre i odvažne, koji se vedro nude smrti... osećamo više samilosti prema onima koji je ne traže nego prema onima koji je traže.“

Marko Tulije Ciceron

Sadržaj

Prvi deo

Poglavlje I	<i>Povratak razmetnog sina</i> London/Istra: 23. decembar 2019.	15
Poglavlje II	<i>Hleba i igara</i> Kolonija Pijetas Julija, 81. n. e.	45
Poglavlje III	<i>Partizan</i> Demokratska Federativna Jugoslavija, 1943. .	75

Drugi deo

Poglavlje IV	<i>Stancija Mihailić</i> Istra: 24. decembar 2019.	107
Poglavlje V	<i>Poslednja borba</i> Kolonija Pijetas Julija, 81. n. e.	127
Poglavlje VI	<i>Polja smrti</i> Demokratska Federativna Jugoslavija 1943..	145

Treći deo

- Poglavlje VII *Plivanje sa dinosaurisima*
Istra: 26. decembar 2019. 159
- Poglavlje VIII *Stari psi, novi trikovi*
Kolonija Pijetas Julija, 81. n. e. 187
- Poglavlje IX *Bratstvo i jedinstvo*
Demokratska Federativna Jugoslavija, 1944. . 207

Četvrti deo

- Poglavlje X *Ples sa smrću*
Istra: 28. decembar 2019. 223
- Poglavlje XI *Izbačeni iz igre*
Kolonija Pijetas Julija, 81. n. e. 245
- Poglavlje XII *Zadatak*
Istra pod nemačkom okupacijom, april 1945. . 264

Peti deo

- Poglavlje XIII *277 metara iznad stvarnosti*
Istra, 29. decembar 2019. 281
- Poglavlje XIV *Razvijanje posla*
Središnja Histrija, 81. n. e. 301
- Poglavlje XV *Trst je naš!*
Istra pod nemačkom okupacijom, april 1945. . 320

Šesti deo

Poglavlje XVI	<i>Svođenje računa</i>	
	Istra: 30. decembar 2019.	337
Poglavlje XVII	<i>Oslobođeni Sever</i>	
	Središnja Istra, 81. n. e.	371
Poglavlje XVIII	<i>Bertarelijeva fojba</i>	
	Oslobođena Istra, 1. maj 1945.	392

Sedmi deo

Poglavlje XIX	<i>O mladosti!</i>	
	Istra: 31. decembar 2019.	407
	Bibliografska beleška.	431
	Izjave zahvalnosti	439
	<i>O autoru.</i>	443

Prvi deo

Poglavlje I

Povratak razmetnog sina

London/Istra: 23. decembar 2019.

P ošto je prestao da sluša beskonačna obaveštenja za putnike, pažljivo se izborio za mesto – poput pravog Britanca – u bujici ljudi koja je brzo tekla podzemnim prolazom od Kings krosa do Sent Pankrasa. Za čoveka spremnog da ga ona prosto nosi, bilo je to nalik surfovanju na talasu. Ali ako je morao negde da stigne, lako je mogao da se zaglavi u uskim grlima i rukavcima te reke ljudi koja se, izgleda, u poslednjih sto pedeset godina lako prilagodila na podzemni svet. Izgledao je kao čovek koji nema neko posebno odredište, međutim izgled ume da zavara. Tog svežeg londonskog zimskog jutra, čiju je lepotu dodatno naglasio njegov nagli silazak u utrobu grada, čekao ga je veoma konkretan sastanak. Londonski javni prevoz nastavio je svoju tradiciju nemilosrdnih nasrtaja na čula. To osećanje sada je bilo jače, nakon njegovog poslednjeg zadatka, kada se ubacio u ekstremnu anarhističku/ekološku grupu Otpor globalizmu. Taj napad na čula ne samo da je policajcu Marku Mihailiću smetao već je u njemu izazivao i nekarakterističnu zlobu, i zbog toga je dobrim delom umanjio svoju uobičajenu toleranciju prema ljudima.

Dok se spuštao pokretnim stepenicama uz škripu i čegrta-nje metroa na liniji Hamersmit i Siti, raspoloženje mu se nije

popravilo kada se prisetio događaja protekle dve nedelje. Brzo su mu promicali pred očima, kao filmska montaža. Napad na laboratoriju za eksperimente na životinjama u Oksfordu, u kome je učestvovao zajedno sa svojim saborcima za prava životinja. Njihova spoznaja da je lokalna policija sigurno unapred obavještena o akciji. Kasnije privođenje svih uobičajenih osumnjičenih i ispitivanje čitave grupe u policijskoj stanici Sent Aldates; sud, kaucija i puštanje u ponedjeljak ujutro. Onda nešto gore od toga. Osećaj sramotnog iščekivanja da će ga, kada se vrati u „bazu“, u staroj, napuštenoj elektrani u Osniju, raskrinkati kao doušnika koji ih je protekle tri godine sve otkucavao. A što je najcrnje, osoba koja je otkrila da je on policajac na tajnom zadatku, kao i njegov pasoš sa pravim podacima, bila je Džejni. Žena koju voli i koju je voleo, ona koja je izgubila njihovo nerođeno dete, i koja mu je dozvolila da pobegne pre nego što je obavestio ostatak tima iako ju je isprva obmanuo.

A sada je išao u policijsku stanicu Paddington grin, navodno da čuje konačnu odluku u vezi sa svojom budućnošću kao agenta Nacionalne obavestajne jedinice za javni red. A odluka verovatno neće biti dobra. Pogledao je svoj odraz u prozoru, iza praznog sedišta preko puta. Kako je do toga došlo? Gledao je sve dublje u sopstvene oči, u praznom vagonu.

U njemu nije bilo ničega stvarnog. Nije bio čak ni pravi Britanac, ali sad je usred bregzitaške Britanije branio vrednosti krune u ime naroda, koji više od svega voli svoje životinje i njihova prava. Ponekad, pomislio je, više od ljudi i ljudskih prava. Ponovo je pogledao svoj odraz.

„Ko si zapravo ti, Marko Mihailiću? Hoće li pravi Marko Mihailić sada da ustane?“, rekao je tihi, pomalo razdražljivi glas u dubini njegove glave, ispod tragikomičnih dredova.

Marko i njegova majka Maja, Srpkinja, otišli su iz bivše Jugoslavije – iz sadašnje Istre u Hrvatskoj, pošto mu je otac poginuo u ratu, 1995, u veoma burnim okolnostima. Međusobne optužbe, nesporazumi, stare porodične zavade iznova

su buknuli. Maja je bila ogorčena i besna na svekra Nina, koga je optuživala za smrt svog muža Iva. Kako je imao veze u vojsci, mogao je da sredi da mu sina ne mobilišu, samo da je hteo. Jedne noći je uzela Marka i zauvek napustila Istru. Posle nekoliko ponižavajućih godina pred imigracionim vlastima Velike Britanije, napokon je uspela da dobije status izbeglice, da okrene novi list, pa je njihov novi zajednički život istinski otpočeo daleko od ludila i starih zavada, davnašnja priča mnogih izbeglica, rešenih da počnu iz početka, da zaborave na etničku mržnju i krenu dalje. U to doba je mnogo manje ljudi tako kretalo preko sveta. Maja i Marko su zajedno rizikovali, daleko od haosa u zavičajju i porodice koja je, po njenom sudu, izdala nju i njenog muža. Ona se svom snagom posvetila životu, radu i opstanku u svojoj novoj zemlji. Po čitav dan, a ponekad i noć čistila je brojne kancelarije u Sitiju da bi sinu pružila pristojan život i obrazovanje. Znanje stečeno na Filozofskom fakultetu u Beogradu koristila je samo kada bi savetovala Marka, koji je njene savete uvek slušao.

Sada je, prvi put posle njene smrti pre tri godine, Marku bilo drago što ona više nije živa. Takođe, prvi put je sebi priznao da je odluka da postane tajni agent možda direktno povezana s njenom smrću: bekstvo, anonimnost, poricanje prošlosti ili izbegavanje krivice. Sakrio se na mnogo načina.

To nije neki razlog za dobro raspoloženje, ali može da služi kao podrška, pošto ga tokom dana sigurno ne čeka ništa bolje.

Ponovo je pogledao svoj odraz. Prisetio se dodatnih razloga za dobro raspoloženje. Mogao je da skinе alku iz nosa i nitne u obrvi, kao i pirsing iz nozdrve. Ako će da bude iskren prema sebi, počinjao je da izgleda kao makrobiotsko Frankenštajново čudovište. Mogao je napokon da se otarasi blesavih beločkih dredova, koje je pustio da bi se bolje uklopio među borce protiv globalizma.

Marko se iz tog transa probudio kada se voz naglo trznou pa onda ponovo stao, pošto je prešao čitavih pedeset metara

pruge. Ništa čudno na liniji Hamersmit i Siti. Ono staro, poznato crveno svetlo. Pošto se vratio u stvarnost, shvatio je da je jedini drugi putnik u vagonu uključio telefon i da sada peva uz maloumne reči nekog trenutno popularnog repera. Pošto je pretpostavio da je reč samo o problemu sa slušalicama, Marko je to kratko trpeo, a onda je shvatio da klinac zaista namerava tako da deli svoj muzički ukus. Pomirljivo je pokazao dlanom nadole, „lakše, brate“, a ovaj je to naravno ignorisao.

„Hej, druže, smanji malo. Meni ne smeta, ali na Edžver roudu će ući drugi putnici“, slagao je Marko tek delimično ubedljivo.

Klinac je bio beo, besan, pri kraju puberteta, odeven (ponovo ironično) kao crni reper; prišao je i seo ispred Marka, odvrnuo zvuk tako da ga zasipa bujicom psovki. Kao da je to bio znak, rasklimatani voz na liniji Hamersmit i Siti ponovo je živnuo, da pređe poslednjih sto metara ka Edžver roudu. Marko je istovremeno skočio sa sedišta. Uštogljeni glas sa zvučnika probio se kroz bučne psovke: „Sledeća stanica Edžver roud. Presedanje na liniju Distrikt za Erls kort. Pazite na razmak. Pazite na razmak.“

Marko je uhvatio malog u kragnu i oborio ga. Za dva-tri mađioničarska sekunda takođe je svog saputnika vezao liscama za dršku pored vrata kupea. Mali apsolutno nije imao pojma šta ga je snašlo i kada je digao pogled, video je vrata kako se zatvaraju i Marka na peronu, kako mu jasno pokazuje u koju je kantu za otpatke bacio telefon. Dok je voz odlazio, Marko mu je vedro mahnuo i osmehnuo mu se za zbogom. On se nije snalazio sa rastancima, ali se u poslednje vreme činilo da mu je život jedan dugačak niz rastanaka.

*

Sastanak u policijskoj stanici Paddington Grin protekao je baš kao što je očekivao. Marko je među kolegama uvek bio pomalo stranac, ne samo zbog jugoslovenskog porekla već i zato što se,

čak i kao naturalizovani Britanac, nikada nije sasvim uklopio u englesku klasnu podelu; ne samo u civilu već i u Metropolitan-skoj policiji – kao ni u antiglobalističkom podzemlju.

Pošto je diplomirao, mislio je da će, kada stupi u Met, napokon uspeti da se integriše, da se asimiluje, da postane jedan od momaka iz ekipe, i živi mirno i anonimno, van ograničenja ma kog plemena. Kada to nije krenulo po planu nakon majčine smrti od galopirajućeg raka pluća, pomislio je da će se dodatno dodvoriti establišmentu tako što će ponuditi da rizikuje sopstveni identitet, pristajući na tajni zadatak, da se infiltrira u redove navodnog unutrašnjeg neprijatelja koji preti britanskoj državi, konkretno: boraca protiv lova, fašizma i eksperimenata na životinjama. I zato je otišao duboko u ilegalu, udaljio se od svog prvobitnog cilja da postane najbolji mogući Britanac; od integrisanja do želje da postane nevidljiv. U Londonu nije imao bliskih srodnika, nije imao veza a po prirodi je uvek bio usamljenik, tako da nije imao šta da izgubi.

To je prvi put shvatio kada je tajne organizacije u koje se infiltrirao osetio mnogo više kao dom, kao mnogo prirodnije okruženje od policije. Delio je uverenja hipika, zaista je vero-vao u njih i podržavao ih je u želji da se izbore za promene i stvore bolji, održiviji svet. Vraćao se u uspomene iz detinjstva, kako po istarskim šumama traga za tartufima sa svojim dekom Ninom i njegovim psima. To je bio istinski prirodni svet sa drevnim tradicijama, za koje je vredelo boriti se. A onda je tu bila i Džejni. Upravo ona Džejni koja mu je otvorila srce i dušu i pružila mu istinski dom i bezbedno mesto, prvi put u životu. Samo što u stvarnosti to nije bilo tako jer su temelji tog doma sagrađeni na živom pesku obmane. Prekretnica je za njega došla kada je video plakat ispred bioskopa *Evrimen* u Hempstedu za dokumentarac o Alis Voker. Na njemu je bio citat: „Aktivizam je stanarina koju plaćam zato što živim na ovoj planeti.“ Te reči su duboko dirnule Marka i promenile ga. U svakodnevnom radu često nije bio samo pasivni špijun već

je postao i istaknuti aktivista. Zbog toga su i policija i aktivisti mogli da tvrde da je organizujući i prikupljajući finansije za proteste postao i agent-provokator. Šta god da je uradio, neko će mu zameriti.

Sve u svemu: policija će ga ostaviti na cedilu, postaće žrtveni jarac za neuspelu infiltraciju, njegove žrtve su ga raskrinkale, mediji su spremno uskočili da ga raščereče, i neko će za to morati da odgovara. A na kraju: neće moći da se vrati ni jednom ni drugom starom životu. Čak su i tabloidi, koji jedva čekaju da nađu lošeg policajca i sve ih ocrne, sada našli jednog koji nije samo skot, đubre i švaler: takođe je i prljavi, zapušteni hipik. Kao i prljavi, bezvezni, jeftini stranac – što je bio najgori greh u trenutnom antiimigrantskom raspoloženju javnosti.

Da ne bi mislio o tome, a pošto je u suštini bio praktičan čovek, Marko je sada morao da razmotri mogućnosti koje je imao na raspolaganju: da ostane u Engleskoj, sa novim lažnim identitetom koji će mu policija preko volje obezbediti – i da mu jednog dana, kad ne bude policijske zaštite, u trag uđu ljudi sa maskama Gaja Foksa; ili da proba nešto drugo. Ili možda da kao njegov junak Ronald Bigs pobjegne u Južnu Ameriku, sa novim imenom, posle jeftine plastične operacije u Parizu, sa džakom keša. Jedini problem je što nema džak keša.

Kao i njegov deda, otac, majka i svi preci širom Balkana, duboko u sebi je znao da koliko god život delovao dobro, svakog časa može da se desi nešto veoma loše; svi ljudi sa Balkana, bez obzira na veru i naciju, imali su nekakav plan za bekstvo. Majka mu je to dobro utuvala u glavu. To nasleđe iz nacionalne psihe bilo je duboko usađeno u njenu DNK. Iako misliš da ti nije potreban plan za bekstvo, najbolje je da se pripremiš. U njihovom bivšem zavičaju i pravi i istorijski vetrovi su se brzo menjali. Njemu nije trebao novi život. Zašto mu je potreban novi život, identitet ili mesto boravka? Imao je onaj stari, kome može da se vrati. Prvobitni. Pošto je zabrljao sa oba nova identiteta, što se ne bi vratio onome koji je napustio 1995?

*

Marko nije bio siguran zašto su izabrali Paddington grin, ali je slutio da ne žele da ga dokusure u njegovoj jedinici, dalje niz reku, hteli su da u postupku sramoćenja bude neke anonimnosti, da se ne slabi moral njegovih bliskih kolega. Zašto njima natrljavati na nos činjenicu da je policajac baš poput njih, posle tajnog zadatka, pušten niz vodu, bez zaštite od potencijalne osvete eko-ratnika i od toksične žute štampe koja će proganjati i njega i svakog njegovog poznanika. Po drugi put tog dana bilo mu je drago što njegova majka nije živa da to vidi. A onda ga je zapljusnuo novi talas optimizma, hvatao se za svaku slamku koju je nalazio u tom danu, ni izbliza najboljem u njegovom životu. Marko je bio odani Metov sluga već petnaest godina, a gotovo trećinu tog vremena proveo je na tajnim zadacima. Glavni inspektor Kasidi, koji je rukovodio sastankom povodom Markovog „prevremenog penzionisanja“, bio je krajnje velikodušan. Jasno je stavio do znanja da nijednom policajcu Meta ne pretila istraga i optužnica zbog tog incidenta. Težak prekršaj pravila službe bio je sasvim dovoljan razlog za „prevremenu penziju“.

Šef je zatražio da mu preda službenu legitimaciju i lisice. Tek kada je otvorio torbu, shvatio je da može da ispuni samo jedan od ta dva zahteva, pa se osmehnuo za sebe.

„Ništa nije smešno, Mihailiću“, zarežao je šef, da glavnom inspektoru Kasidiju pokaže koliko je bitan.

„Međutim, ne mogu da garantujem da neće biti parničnih postupaka“, dodao je Kasidi. „Ostavio si priličan haos sa Džejni Folks. U tome ti ne možemo pomoći. Toga si svestan, zar ne? To je glavna tema ovog postupka. Preterao si, Marko.“

Stvarno je prevršio svaku meru.

Kasidi se nagnuo preko stola.

„Meni ovo nije ništa draže nego tebi, ali moramo da poštuemo proceduru. Nije moralo ovako da bude, sinko.“

„Šta nije?“, odgovorio je Marko, pošto je počeo da gubi živce, pa je imitirao pretpostavljenog. „Šta to nije moralo ovako da bude, sinko?“

U prostoriji je zavladala tišina. Marko ju je prekinuo. „Vi stvarno nemate predstavu, je li? Nemate jebenu predstavu o tome šta mi radimo“, nastavio je uskoro bivši policajac Mihailić. „Pritiskate me da radim brže, da se dublje infiltriram u Otpor globalizmu, većito tražite nove rezultate da vam tabloidi ne bi disali za vratom. I kada sve ode dovraga, onda: 'Jao, mi nemamo nikakve veze sa tim!'“

„Nije tako bilo, Marko, i ti to dobro znaš“, rekao je Kasidi.

„A tu sam ja – poštteni policajac, između dve vatre, kao Juda za obe strane. Pa, glavni inspektore Kasidi, vi niste bili tamo i nemate pojma kako je.“

„Dosta, Mihailicu!“, presekao ga je Kasidi, pokušavajući da održi disciplinu.

„Stvarno hoćeš da znaš zbog čega ste mi se smučili? Nije zbog batina koje sam dobijao od vaših specijalaca – one su pomogle da bolje igram ulogu. Nego zato što niste imali jebenog pojma koliko sam ja bio dobar policajac. Koliko *jesam* dobar policajac.“

„Marko, da se ne ponavljam“, rekao je Kasidi. „Ti si ovo sam sebi napravio. Spavao si sa osumnjičenom, a posle toga nema nazad, i ti to dobro znaš.“

Otvorio se novi ponor tišine. Marko ga je prekinuo sa: „Mogu li nešto da vas pitam, gospodine?“

„Hajde.“

„Jeste li se nekada zaljubili?“

I ponovo, tišina.

Opravdanost sabotáže eksperimenata na živim životinjama bila mu je jasna jednako kao borba protiv izrabljivačkog rada širom sveta i razotkrivanje globalnog monopola farmaceutskih kompanija. Kako je vreme proticalo, Marko je počeo da uviđa kako su internacionalizam, ekološki socijalizam i

antikapitalizam sredstva za borbu protiv imperijalizma, nacionalizma, materijalizma i militarizma.

Sada će verovatno i Džejni i prijatelji iz pokreta morati da prikažu svoju privrženost porodici i pokretu tako što će ga razvlačiti po sudovima u građanskom postupku.

„Mihailicu! Mihailicu? Hajde. Potpiši ovde“, rekao je Kasidi, vrativši ga iz sanjarija. „I onda smo završili.“

Marko je uputio dugačak i leden pogled glavnom inspektoru Kasidiju, pa je mirno izjavio: „Zovem se Mihailić“, naglasivši ispravan izgovor; a onda je, posle pauze, dodao kao da se tek setio: „Gospodine.“

Kakvi gadovi, mislio je dok je smireno silazio niz stepenice policijske stanice u ostatak svog života.

Dok je čekao da pređe večito bučni Harou roud, shvatio je da je već doneo ispravnu odluku. Zasnovanu na porodici. Nije mogao da ostane u Londonu. Svakog dana bi ga kidali na komade, dokle god skandal traje.

Nije imao izbora. Mogao je samo da se spakuje i uskoči u avion, kući, u Istru. Nedavno je postao sentimentaln, i to ne zbog Istre, već zbog nekih reči. Jedna od njih bila je „dom“. Dok je razmišljao o tome, potisnuo je suzu i prešao ulicu.

„Taksi!“, viknuo je na raskrsnici sa Edžver roudom. Krenuo je ka njemu živahnog koraka, odlučan da napusti Englesku zauvek. Nazad, u zagrljaj svoje ekscentrične istinske porodice, dole na obali Jadranskog mora.

Taksi je stao na semaforu.

„Trg Tredegar, E3.“

„Uskači“, rekao je vedri taksista. Marko je ušao i zalupio vrata. Vozač je smesta počeo: „E, jesi ti onaj pandur što su ga sjebali zato što je napumpao onu hipičarku? Svaka čast, brate, mala je opasno...“

Pre nego što je drski kokni taksista stigao da završi rečenicu, Marko je iskočio na drugu stranu taksija, pa je otrčao Edžver

roudom do stanice Centralne linije na Marbl arču. Digao je kapuljaču, obmotao šal oko lica. Takvu grešku više neće ponoviti.

*

Pošto se popeo pokretnim stepenicama na stanici Majl end, oglasio se alarm za neispravnu karticu za prevoz. Nisu gubili vreme, od njegovog potpisa do deaktivacije kartice proteklo je manje od sat vremena. Kada neki penzioner prijavi provalu, čeka bar tri sata. Prestonička policija je umela da bude brza kada to želi. Stao je u red za kupovinu karte, platio u gotovom i izašao iz stanice. Osećao se nekako slobodnije zbog toga što je sam platio kartu. Uputio se pravo kroz crveno preko Majl enda, ka bezbednom utočištu Trga Tredegar. Više nije bio policajac; što onda da poštuje pravila.

Trg Tredegar je verovatno bio jedan od najlepše očuvanih trgova iz džordžijanskog doba u čitavom Londonu. Jedna od prednosti rada u civilu, na tajnim zadacima, bilo je puno novca za prekovremeno i plaćanje svih troškova. Zato je mogao da priušti sebi da živi u malom suterenskom stanu u istorijskoj četvrti. Ili tačnije, kao što je naučio za protekle tri godine, bilo je to divno mesto da se u njemu *ne živi*.

Kada je stigao na trg, to je postalo očigledno. Demonstranti, njih tridesetak, lica skrivenih pod maskama, već su bili tu. Marko je pomislio kako je ironično da će poslednji dan u policijskoj službi provesti pod opsadom, da će ga vređati i ispratiti iz zemlje baš oni ljudi sa kojima se „slizao“. Naravno da su otkrili gde živi. Nisu, međutim, samo demonstranti bili problem. Na fasadi kuće ogromnim slovima bile su ispisane reči:

„TASTER I ŠVALER!!“

Ironično, to čak nije ni bio njegov deo kuće. Njegov stan je gledao na dvorište. Išarali su Terijev stan, iznad njegovog.

Onda je počelo skandiranje, prvo kao žagor, a zatim je postajalo sve glasnije dok se kroz čitav kraj, u ledenom ranom

predvečerju nije orilo: „Taster-švaler! Taster-švaler! Taster-švaler!“ Kakva šteta, pomislio je. Toliko se dugo trudio da upozna karakteristično uzdržane britanske susede a sada će ga izbegavati; s druge strane, bar će oni koje je uspeo da upozna – a njih nije bilo malo – sada znati ko je on zapravo.

Pošto se okrenuo u mestu, Marko se vratio putem kojim je stigao nazad na Majl end, pa u lokalni pab *Ljubičasti mravojed*. Ako će tu neko da mu posluži piće. Srećom, nijedan papistički zaverenik nije ga primetio kada je stigao na trg. Mogao je da se dva-tri sata pritaji u tom pabu čudnog imena i, bude li neophodno, uskoči u stan preko zida pozadi, iz Kobern rouda.

Ponekad su dva-tri sata u pabu najbolji lek za sve nevolje koje život može da priredi čoveku. Posebno kada je suočen sa agresivnom družinom aktivista ispred svog stana. Dok su kompaniji *Tajm Vorner* stizale nove tantijeme od globalne prodaje iskežene maske, Marko je razgledao spisak koktela u *Ljubičastom mravojedu*. Uskoro će fajront. Bez mnogo nade je pomislio da će se učesnici u barutnoj zaveri vratiti tamo odakle su došli, pa se isteturao iz *Mravojeda*, vratio na trg i diskretno ušao u stan. Usput mu niko nije smetao.

Seo je u praznom stanu, koji mu je protekle tri godine bio dom tek ponekog vikenda – ali i utočište od oluje. Mesto gde će se skloniti od brojnih sistema vrednosti koji su se borili za njegovu dušu, gde je, bio u pravu ili ne, mirne savesti ili ne, uvek mogao da nađe svoj mir. I to je i činio tokom ostatka ove večeri. Nalazio je svoj mir poslednje noći koju će u životu provesti u toj mirnoj luci. Otišao je na sajt *Rajanera* i kupio kartu za prvi let za Trst, već sutra. Pošto je bila noć pred Božić, imao je sreće što je uopšte našao mesto i mirne duše je platio mesto u sredini *Rajanerovog* aviona po ceni biznis klase u *Britiš ervejzu*. Šta da se radi.

Dok je još imao snage, nastavio je sa pakovanjem i zakazao taksi sutra za sedam ujutro. Dovoljno vremena da stigne na *Stansted*, kupi božićne poklone i krene u novi život. Sa svojima.

Kod kuće. Eto ponovo. Reč kao okidač. Ovog puta se opustio. Suze su navrle lako, nezaustavljivo. Plakao je zbog sebe i zbog svog oca. Redosled nije bio bitan. Bila je bitna samo činjenica da je napokon dozvolio sebi da plače. To ga je istovremeno i kidalo i oslobađalo. Bar privremeno. A posle je završio pakovanje.

Na kraju je morao da spakuje još dve, poslednje stvari. Ta dva predmeta bili su suštinski povezani sa porodicom i održavali su uspomene u životu, dok je vreme počinjalo da briše tragove njegove prošlosti, sporo ali neumoljivo. Prvo, jedina fotografija trenutka porodične sreće: njegova majka, otac, baka i deka, sa njim u pelenama, u korpi od pruća. U donjem levom uglu pisalo je: „Alba, 1989.“

Ako se fotografija bolje pogleda, videlo se da je deka Nino, sa vragolastim osmehom, digao Markovo belo vezeno čebence da otkrije dragocene tartufe. *Melanosporum*. Crni istarski tartufi – sakriveni duboko u tradicionalnoj pletenoj kolevci.

Rani fotografski dokazi o tom ne baš legalnom poslu njegove stare jugoslovenske komunističke porodice i njegove uloge u uspehu te preduzetničke aktivnosti, usred Titovog socijalističkog i samoupravljačkog raja: krijumčarenje tartufa.

Najbolji tartufi na svetu dolaze iz Umbrije. Pijemont je, međutim, slaviji i zato su tamo cene veće. Tako je počeo Markov život van zakona – sa osam meseci je pomagao u ilegalnoj trgovini tartufima u bivšoj Jugoslaviji. Pošto je prešao italijansku granicu sa pelenama punim kuglica nalik na brabonjke – *Melanosporum*, *Aestivum* i *Macrosporum* – da ne zaboravimo redak i divan *Magnatum pico*. Dolazak čitave porodice na granicu zbunio je policijske pse i omogućio im je da bezbedno pređu u Italiju, sa gomilom ilegalnih gljiva – a posle i povratak, sa gotovinom skrivenom u iste bele frotirske pelene. Sa tim novcem svi su mogli da uživaju u životu: bilo je para za studije, stanove a pre svega za samog Nina; posle života ispunjenog intrigama i politikom napokon je mogao da razmišlja o otvaranju restorana sa tartufima o kome je oduvek sanjao. Nedugo posle tog

trenutka je zločinačka družina ovekovečena na najkvalitetnijem crno-belom ORWO filmu iz Istočne Nemačke.

Drugo što je morao da ponese bilo je nasledstvo od oca. Bila je to neobična zaostavština za dete, ali ne i nezamisliva, s obzirom na to da je njegov otac bio obrazovani arheolog. Jedan deo manike, štitnika za ruku gladijatora murmilona, otac mu je dao kada mu je bilo deset godina, za slučaj da se ne vrati iz rata. Marko ga je digao na svetlo. Osmotrio je čudne rune usečene u metal na poledini. Manika mu je u detinjstvu zaokupljala maštu; podsećala ga je na trenutke kada ga je otac vodio u drevni Vespazijanov amfiteatar u Puli i pričao mu o igrama, gladijatorima, životinjama i hrabrim psima koji su se borili uz venatore, na krvavom pesku arene. Otac ga je naučio o poreklu reči „arena“: na latinskom je to značilo „pesak“ – a na španskom i danas to isto znači. Pesak koji je upijao krv i iznutrice na igrama, mogao je da se skloni i zameni, kao da se baš ništa nije desilo. Marko je znao samo da je manika njegova najveća dragocenost i da je nosi sa sobom.

Izvadio je fotografiju iz rama, pažljivo je zamotao, stavio u papirni cilindar od kuhinjskog ubrusa i smestio na sigurno, uz gotovo dve hiljade godina stari štitnik za ruku. Onda ih je smestio u ručni prtljag.

Spustio je glavu na jastuk i čekao san. Bio je spreman za sledeće poglavlje svog života. Šta god da se desi, biće bolje od pakla koji je preživeo poslednjih nekoliko meseci.

*

Naravno, Leta, velika reka zaborava, nije potekla na vreme. Nijedan stari trik nije delovao. Obično bi lako zadremao čim sklopi oči. U stvarnom životu bio je velemajstor spavanja; mogao je da nastupa za reprezentaciju Jugoslavije (da je i dalje postojala), Velike Britanije – i, naravno, drčne i male Hrvatske. Ali ta noć, poslednja u Engleskoj, bila je drugačija. Nadao se da

to nije početak neke nove faze. Je li moguće da je to zbog snažne griže savesti koju je osećao, zato što je izneverio manje-više sve bitne osobe u svom životu? Čeznući za snovima o iskupljenju, vrteo se i okretao, uzaludno pokušavajući da zaspi. Ništa nije delovalo. Njegov neumorni mozak treperio je ravnomernom brzinom od dvadeset četiri sličice u minutu i preko potrebni san stalno mu je izmicao. Probao je sve – jedna tehnika kojoj ga je kao momka naučio trener dizanja tegova uvek je delovala: da odjednom napne sve mišiće, da ih tako zadrži što duže. Ništa. Onda standardni metod sa policijske obuke: opusti lice, ramena, diši duboko – i ponavljaj sebi: „Prestani da misliš, prestani da misliš, prestani da misliš.“ Dakle, savet iz policijskog priručnika za spavanje bio je sličan savetu za budne policajce – što manje misliš, to bolje. Potpuno novo značenje pojma ležeći policajac.

Nije se sećao da li je to Ervin Romel, Pustinska Lisica, ili taoistički filozof Sun Cu savetovao da se nikada ne treba upuštati u bitku osuđenu na neuspeh. Zapravo i nije bilo bitno. Poslušao je njihov savet i odustao. Dok je iz kreveta išao u kupatilo, promrmljao je u bradu: „Mudar je čovek koji zna kada treba da se bori. Mudriji je čovek koji zna kada da začepi gubicu.“

Sun Cua su morali da čitaju na policijskoj akademiji u Hendonu. Znao je sve fore na tu temu. Omiljenu je sam smislio: U ratu nećeš pobediti ako samo čitaš *Umeće ratovanja*. Moraš takođe da okupiš vojsku, malo i da ratuješ i slično.

Pogledao se u ogledalu pa se zgrčio. I nešto je uvideo. Bila je to spoznaja do koje može da se dođe samo u gluvo doba noći, kada ste sami, u tišini praznog stana. To mu je, napokon je shvatio, podsvest govorila da učini: Ošišaj se. Ne. Ne samo to. Pola sata kasnije smrdljivi dredovi bili su na podu, krvava nosna pregrada ga je bolela, ali se ipak oslobodio nerđajućeg čelika. Tri nitne iz obrve pale su u umivaonik. Pirsing iz nosa se nije tako lako dao. Inficirao se. Očistio ga je što je bolje mogao, pa je zapiranje dovršio brijanjem, što je budilo osećaj slobode.

Njegov novi izgled mogao se opisati jedino kao „pristojan“. Obukao je sako da ga kompletira. Prav kao lenjir.

Kada je seo u omiljenu fotelju, za poslednju šolju jorkširskog zidarskog čaja na Trgu Tredegar, iznad Majl enda je svanulo i on je zamišljao zoru koju će sutradan ujutro videti u Istri – i obuzelo ga je nadahnuće.

„Dom“, pomislio je, i oči su mu ponovo zasuzile od uspomena. I to je prijalo.

Znači, povratak korenima, kući, Ninu i Faidi, deki i baki. Iako se njegova majka Maja toliko trudila da ih liši njegovog prisustva. Tokom letnjih raspusta sa bakom, dekom i rođacima održao je vezu sa njima i sačuvao znanje jezika, tako da sada kada treba stvoriti novi život, povratak onom starom može biti sasvim dobar.

Digao je torbe i krenuo ka vratima, zastajući samo da uzme rukom adresiranu kovertu koja je ležala pored poštanskog sandučeta. Instinktivno je znao šta se u njoj nalazi. Stavio ju je unutrašnji džep sakoa i izašao u jutro.

*

Nino Mihailić je krenuo u redovnu jutarnju šetnju kroz šumu sa tartufima, podno sela Vrh. Ništa ne voli više nego da izađe odmah pošto svane, u društvu svojih dragocenih pasa, da uživa u vlazi, koja izgleda nikada ne deluje na njegove devedesetogodišnje kosti; a voli zvuk njuškanja svojih divnih životinja, koje slede svoje čulo mirisa kroz šumu.

Nino je u Narodnooslobodilačkoj borbi bio u partizanima i posle rata je postao uvažena javna ličnost, slavni bivši partizan u Buzetu, i kasnije je služio u Titovoj administraciji, u Ministarstvu spoljnih poslova. Pošto se „povukao“, kako je to govorio, postao je šef turizma u Istri. Tako je mogao da se redovnije bavi svojim hobijima: posebno trgovinom tartufima. To je u doba komunizma bilo pomalo rizično, ali je u lancu

bilo dovoljno ljudi i dovoljno novca je prelazilo iz ruke u ruku da odgovorni zažmure. Tu naviku je stekao, diskretno, posle rata, i predstavljala je dodatni izvor prihoda. Šetnja s psima po šumama između Motovuna i Buzeta, što nije morao da krije, donosila je dovoljno tartufa da ih proda na crnoj berzi u Trstu i Albi, i tako je svojim mogao da priušti neke dodatne stvari do kojih je inače u rano doba komunizma bilo teško doći. To je bila prednost života u Jugoslaviji, bila je ušuškana između Istoka i Zapada, kapitalizma i komunizma. Tartufi su se mogli naći i u Mađarskoj, Rumuniji, Albaniji i Bugarskoj. Identične vrste kao one u susednoj Italiji i Francuskoj. Granice su, međutim, bile otvorene samo za Jugoslovene. To je bila Ninova prednost. Mali *Zastavin* auto; poznata lica na pasoškoj kontroli i carini. Tako je stekao stan u gradu, još nešto zemlje oko porodične kuće u Draguču i obrazovanje u Zagrebu za sina Iva. Zbog svojih uspeha bio je očigledan izbor za prvog čoveka turizma u Istri. Ti poslovi su u bivšoj državi takođe bili unosni. A kao i u Hrvatskoj posle Domovinskog rata, verna služba državi se dobro nagrađivala.

Nešto je narušilo tišinu: zvoni mu mobilni. „Halo? Halo?“, viče Nino Mihailić na telefon. „Ko je to?“

„Deda? Nino? Ja sam, Marko! Deda, da – ja sam.“

„Marko – mali moj! Što se ne javljaš? Prošla su bar tri meseca. Znaš li ti koliko sam ja star? Imam devedeset godina, jebô te ja! Znaš li koliko ću godina imati ako se opet toliko ne javiš?“

„Ne, deda, ne znam“, odgovara Marko, dok strpljivo igra svoju ulogu u tom ritualu.

„Možda ću biti mrtav. U mojim godinama se nikada ne zna. Razmišljaš li ti nekad o tome, je li, Marko?“

Marko se tiho smeje. „Ma hajde, Nino. Ti ćeš nas sve nadživeti. Smiri se i reci mi gde si. Jesi li dobro? Je li Faida dobro?“

„Ona će nas sve nadživeti i posle mene će se ponovo udati. Čekaj pa ćeš videti.“